

WIĘLCY LUDZIE KOŚCIOŁA

Wojciech S. Magdziarz

KARDYNAŁ RICHELIEU

Wydawnictwo WAM
Kraków 2011

WIELCY LUDZIE KOŚCIOŁA

Komitet redakcyjny

prof. dr hab. Henryk Pietras SJ

Jarosław Naliwajko SJ

Polecamy:

ks. Mirosław Pacuszkiewicz SJ: ANDRZEJ BOBOLA
Dariusz Kowalczyk SJ: KARL RAHNER
Tadeusz Sierotowicz: MIKOŁAJ KOPERNIK
ks. Waldemar Turek: TERTULIAN
Marek Ingłot SJ: JAKUB WUJEK
Marek Ingłot SJ: KAROL ANTONIEWICZ
Sławomir Bralewski: KONSTANTYN WIELKI
Henryk Pietras SJ: ORYGENES
Tadeusz Zychiewicz: IGNACY LOYOLA
Anna Pener: JAN HUS
Marek Sokółowski SJ: KLAUDIUSZ LA COLOMBIÈRE
Anna Pabóg-Lenartowicz: ŚWIĘTY WOJCIECH
Stanisław A. Sroka: KRÓLOWA JADWIGA
Zdzisław Kijas OFMConv.: ŚWIĘTY BONAWENTURA
Piotr Kosyła: KATARZYNA SIENENSKA
Jerzy Wolak: HENRYK VIII
Krzysztof Homa SJ: SZAWŁĘ Z TARSU
Teresa Wołańska: JUSTYNIAN WIELKI
Stanisław Grzybowski: JAN DŁUGOSZ
Jakub Gorczyca SJ: EDYTA STEIN
ks. Kazimierz Panus: ŚW. MARCIN Z TOURS
Waldemar Ceran: TEODOZJUSZ WIELKI
ks. Antoni Żurek: CEZARY Z ARLES
Mikołaj Olszewski: TOMASZ Z AKWINU
ks. Tomasz Jelonek: ŚWIĘTY HIERONIM
Tadeusz Sierotowicz: GALILEUSZ
ks. Jerzy Pałucki: AMBROŻY Z MEDIOLANU
ks. Arkadiusz Nocoń: JAN KASJAN
Henryk Paprocki: FOCJUSZ
Stanisław Grzybowski: MARCIN LUTER
Marek Wójciewicz SJ: HENRI DE LUBAC
Tomasz Dąbek OSB: ŚW. BENEDYKT Z NURSJI
Andrzej Zajac OFMConv.: ŚWIĘTY FRANCISZEK
Stanisław Ziemiański SJ: SUAREZ
ks. Kazimierz Panus: ŚWIĘTY PATRYK
Antoni Kiełbasa SDS: JADWIGA ŚLĄSKA
ks. Jarosław Stoś: JAKUB Z PARADYZA
Czesław Drązek SJ: JAN BEZYZYM
Wiesław Szymona OP: MISTRZ ECKHART
Janusz Smółucha: GIROLAMO SAVONAROLA
Jan Andrzej Spieź OP: ŚWIĘTY DOMINIK
ks. Kazimierz Panus: HENRYK LACORDAIRE
Zygmunt Kowalczuk: KARDYNAŁ M. H. LEDÓCHOWSKI
ks. Eligiusz Piotrowski: HANS URS VON BALTHASAR
ks. Jan Kracik: GRZEGORZ VII
Michał Rożek: ŚWIĘTY BRAT ALBERT
ks. Kazimierz Panus: ŚWIĘTA KINGA
Wiesław Dawidowski OSA: ŚWIĘTY AUGUSTYN
Krzysztof Rafał Prokop: WINCENY KADŁUBEK

ks. Kazimierz Panus: ŚW. LEON WIELKI
Stanisław Cieślak SJ: ŚW. FRANCISZEK KSAWERY
ks. Kazimierz Panus: ŚWIĘTY JAN VIANNEY
Andrzej Nawrocki: PELAGIUSZ
ks. Kazimierz Panus: ŚW. FRANCISZEK SALEZY
Zbigniew Kadłubek: ŚW. PIOTR DAMIANI
ks. Andrzej Witko: ŚWIĘTA FAUSTYNA
Andrzej Bobuchowski: JAN SARKANDER
ks. Kazimierz Panus: BŁ. ANIELA SALAWA
ks. Norbert Widok: GRZEGORZ Z NAZJANZU
ks. Kazimierz Panus: PIOTR SKARGA
Jan Poplatek SJ: ŚW. MELCHIOR GRODZIECKI
Andrzej Bobuchowski: JAN NEPOMUCEN
ks. Antoni Żurek: STANISŁAW ZE SZCZEPANOWA
ks. Kazimierz Panus: ŚWIĘTA ELŻBIETA
Jan Andrzej Spieź OP: ŚWIĘTY WACŁAW
Tatiana Krynicka: IZYDOR Z SEWILLI
Krzysztof Rafał Prokop: ŚW. RAFAŁ KALINOWSKI
Michał Rożek: KARDYNAŁ SAPIEHA
Jan Andrzej Spieź OP: ŚWIĘTY JACEK ODROWĄŻ
ks. Kazimierz Panus: PIUS XII
Wiesław Dawidowski OSA: ŚWIĘTA RITA
Krzysztof Rafał Prokop: KARDYNAŁ STANISŁAW HOZJUSZ
Andrzej Bobuchowski: AGNIESZKA CZESKA
Stanisław Cieślak SJ: KARDYNAŁ ADAM KOZŁOWIECKI
Krzysztof Rafał Prokop: ŚWIĘTA MONIKA
Krzysztof Rafał Prokop: ŚW. KAZIMIERZ JAGIELLONCZYK
ks. Piotr Karpiniński: KARDYNAŁ JOHN HENRY NEWMAN
Stanisław i Małgorzata Dziedzic: OJCIEC SERAFIN KASZUBA
Agnieszka Kijewska: MIKOŁAJ KUZAŃCZYK
ks. Antoni Żurek: ŚWIĘTY BAZYLI WIELKI
Krzysztof Rafał Prokop: JOANNA D'ARC
ks. Kazimierz Panus: BŁ. EDMUND BOJANOWSKI
Krzysztof Rafał Prokop: ŚW. KAROL BOROMEUSZ
Krzysztof Rafał Prokop: ADAM NARUSZEWICZ
Bp Andrzej Dziuba: KARD. STEFAN WYSZYŃSKI
Stanisław Cieślak SJ: BŁ. RUPERT MAYER SJ
Stanisław Szczur: JAN XXII
ks. Jan Sochoń: BŁ. KS. JERZY POPIELUSZKO
Piotr Stefaniak: BŁOGOSŁAWIONA JOLENTA
Agnieszka Kijewska: BOECJUSZ

W przygotowaniu:

Piotr Stefaniak: KONSTANCJA KSIĘŻNA HALICKA

© Wydawnictwo WAM, 2011

Redakcja
Anna Papierz

Projekt okładki
Jadwiga Mączka

ISBN 978-83-7505-745-4

NIHIL OBSTAT. Przełożony Prowincji Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego
ks. Wojciech Ziółek SJ, prowincjał, Kraków, 9 listopada 2010 r., l.dz. 363/2010.

WYDAWNICTWO WAM
ul. Kopernika 26 • 31-501 Kraków
tel. 12 62 93 200 • faks 12 42 95 003
e-mail: wam@wydawnictwowam.pl
www.wydawnictwowam.pl

DZIAŁ HANDLOWY
tel. 12 62 93 254-256 • faks 12 43 03 210
e-mail: handel@wydawnictwowam.pl

KSIĘGARNIA INTERNETOWA
tel. 12 62 93 260, 12 62 93 446-447
faks 12 62 93 261
e.wydawnictwowam.pl

Drukarnia Wydawnictwa WAM
ul. Kopernika 26 • 31-501 Kraków

Spis treści

Pochodzenie i młodość	5
Biskup	10
Sekretarz stanu, niełaska	25
Negocjator	34
Kardynał-minister	50
Dzień oszukanych	87
Udział w wojnie trzydziestoletniej.	97
Rok ostatni	110
Bibliografia	115

Pochodzenie i młodość

Ród du Plessis notowany był od XIII w. jako drobna szlachta; z końcem tego stulecia panowie du Plessis skoligacili się z rodem de Clérembault. Louis de Clérembault zapisał siostrzeńcowi François du Plessis omal cały swój majątek, w tym ziemie Richelieu, które to miano dołączyli jego potomkowie do swego nazwiska.

Louis du Plessis, pan na Richelieu i innych ziemiach, poślubił Françoise de Rochechouart, noszącą nazwisko jednego ze znamienitszych rodów Francji, ale bez żadnej fortuny. Był to dziad przyszłego kardynała de Richelieu. Zmarł młodo, pozostawiając wdowę z piątką dzieci. Jego syn a ojciec kardynała, François du Plessis de Richelieu, przebywał na dworze jako paź Karola IX, gdy matka zawezwała go, by pomścił

śmierć starszego brata, zamordowanego przez sąsiada. Mimo podjętych przez mordercę środków ostrożności François zdołał go dopaść i dokonać zabójstwa. Uchodząc przed wymiarem sprawiedliwości, przebywał w Anglii, Cesarstwie, wreszcie w Polsce, gdzie przygotowywał ucieczkę króla Henryka Walezego. Po powrocie do Francji Walezy, już jako król Francji Henryk III, uczynił go wielkim prewotem Francji, czyli sędzią dworu i dowódcą gwardii, zwanej gwardią wielkiego prewota. W 1585 r. otrzymał order św. Ducha, zaszczyt zastrzeżony dla pierwszych rodów Francji. Był przy królu w momencie, gdy został on zasztyletowany, i wierny wezwaniu umierającego przyłączył się do jego następcy, protestanta Henryka IV de Bourbon. Odtąd stale mu towarzyszył, biorąc udział w najważniejszych bitwach i oblężeniach kończącej się wojny domowej. Cieszył się przyjaźnią króla i zachował piastowane urzędy.

21 VIII 1566 François de Richelieu zaręczył się z Suzanne de La Porte, córką paryskiego adwokata – dla jego matki Rochechuart, babki kardynała, był to mezalians. Ginąc 10 VI 1590, osierocił pięcioro dzieci: Françoise, dziedzic nazwiska Henri, Alphonse, Armand-Jean i Nicole.

Śmierć ojca pozostawiła rodzinę w niedostatku. Koszty życia na dworze przy stosunkowo niskim uposażeniu spowodowały, że pozostawił długi – służba królowi nieraz pociągała za sobą ruinę. Henryk IV nie był jednak nieczuły na niedolę rodziny zmarłego sługi – w 1593 i 1594 r. kancelaria królewska odnotowała darowizny dla wdowy 20 tys. i 15 tys. liwrów, a w 1608 r. pierworodny Henri markiz de Richelieu otrzymał pensję dworską w wysokości 3 tys. liwrów rocznie; nadto król przyobiegał biskupstwo Luçon jednemu z młodszych synów, gdy dojdą do lat.

Armand-Jean urodził się 9 IX 1585 w Paryżu, ochrzczony został 5 V 1586 w parafii św. Eustachego. Ojcami chrzestnymi byli marszałkowie Francji Armand de Gontaut-Biron i Jean III d'Aumont, a matką chrzestną babka Rochecouart. Choć chorowity, wcześniej rozpoczął naukę, mając za preceptora przeora opactwa Saint-Florent nazwiskiem Hardy Guillot; później, wysłany do Paryża, do wuja Amadora de La Porte, pobierał nauki w kolegium Nawarskim, do którego wcześniej uczęszczał jego ojciec, a także przyszli królowie Henryk III i Henryk IV. Nauka trwała 2-3 lata, uczniowie mówili po łacinie, uczyli się gramatyki, sztuk wyzwolonych, filozo-

fii, przerabiali klasyczne teksty łacińskie, potem również greckie.

Historyk dzieciństwa naszego bohatera odnotował, że więcej można było uzyskać od niego pochwałami, na które był szczególnie czuły, niż pogrózkami. Obawiając się nagan, pracował metodycznie z dobrym skutkiem. Po skończeniu nauk rada rodzinna przeznaczyła go do kariery wojskowej. Skierowany został do jednej z akademii, gdzie wychowawca prócz jazdy konnej, szermierki i innych ćwiczeń fizycznych sposobnych do życia wojskowego uczył manier.

Tymczasem mianowany już w 1595 r. przez Henryka IV biskupem Luçon jego starszy brat Alphonse du Plessis odmówił przyjęcia mitry i zamknął się w klasztorze Grande Chartreuse. W tej sytuacji matka zdecydowała, że biskupstwo obejmie młodszy brat. Posłuszny jej, liczący 17 lat Armand-Jean opuścił akademię i około 1602 r. powrócił do kolegium Nawarskiego. Studiował filozofię, następnie teologię. Niebawem Henryk IV mianował go biskupem Luçon, a zawiadamiając o tym zgodnie z konkordatem papieża, zwrócił się również o dyspensę dla nominata: nie ma on wprawdzie wymaganego wieku, pisał, ale wystarczające zasługi i zdolności, by służyć

Kościółowi. W lipcu 1606 nominat wyruszył we własnej sprawie do Rzymu, gdzie przedstawiony został przez ambasadora Francji papieżowi Pawłowi V, na którym zrobił dobre wrażenie. Byстрыm okiem zaobserwował w trakcie krótkiego pobytu silne i słabe punkty Rzymu. Studiował włoski i hiszpański, zaprzestał nawet używania francuskiego. Zdołał zabłysnąć w dyskusjach literackich i teologicznych. Surowy Paweł V odbył z nim długie rozmowy, zwierzył mu się nawet ze swych obaw związanych z osobą Henryka IV, co dało młodemu kandydatowi na biskupa okazję stanąć w obronie swego króla. Papież wezwał go też do siebie, gdy doszła doń wieść, że z pamięci zdołał powtórzyć usłyszane długie kazanie, i kazał mu je wyrecytować. Wszystko to przysporzyło mu zarówno przyjaciół, jak i wrogów.